

свідомості, на якому думка не відокремлена від емоцій, від латентних звичок і прийомів свідомості” [9; 49].

Відомо, що процес породження мовлення починається з мотиву спілкування, тобто причини, що спонукає до мовленнєвої діяльності. Оскільки в даному дослідженні мова йде про формування національно-мовної особистості, то виділяємо чинник національно-культурної мотивації. Останній сприяє виробленню в учнів твердих переконань у необхідності досконалого володіння скарбами рідної мови та активного використання їх у житті, прагнення пізнати історію, культуру, цінності, ідеали рідного народу в порівнянні з іншими, бажання удосконалити власне мовлення, робити його більш виразним, етично правильним, індивідуальним, національно специфічним.

Таким чином, дане дослідження показує, що процес формування національно-мовної особистості на засадах етнопедагогіки вимагає опори на етнопсихологію. Це пояснюється тим, що в центрі уваги обох наук є особистість етнофора, тобто представника окремого етносу, психологія якого має свої особливості. Серед головних етнопсихологічних чинників формування національно-мовної особистості ми виділили мовні здібності, дар слова, мовне чуття, національний спосіб мислення, національна самосвідомість, національна свідомість, мовна свідомість, колективне несвідоме, національні почуття, національний характер, менталітет, національно-культурна мотивація.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баронин А.С. Этнопсихология. – К.: МАУП, 2000.
2. Бороноев А.О., Павленко В.Н. Этническая психология. – С.-Пб., 1994.
3. Буслаев Ф.И. Преподавание отечественного языка. – М.: Просвещение, 1992.
4. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. – М.: Русские словари, 1996.
5. Вишневецький О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. – Л., 1996.
6. Єрмоленко С. Національна свідомість і виховання української мовної особистості // Урок української. – 2001. – №11–12. – С. 9–10.
7. Зимняя И.А. Лингвопсихология речевой деятельности.– Москва – Воронеж, 2001.
8. Леонтьев А. Проблема развития психики. – М., 1972.
9. Маслова В.А. Лингвокультурология. – М.: Академия, 2001.
10. Немов Р.С. Психология. – М.: Просвещение, 1990.
11. Потебня А.А. Мысль и язык. – К.: СИНТО, 1993.
12. Психологічний словник: За ред. В.І. Войтко. – К.: Вища школа, 1982.
13. Стефаненко Т. Этнопсихология. Учебник для студентов ВУЗов по специальности “Психология”. – М.: ИПРАН; Екатеринбург: Деловая книга, 2000.
14. Федик О. Мова як духовний адекват світу (дійсності). – Л.: Місіонер, 2000.

УДК 37. 037

А.М. Єрохіна

ВИХОВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК УМОВА УСПІШНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Сучасна школа переживає нині складний і водночас цікавий період реформування. Відповідно до Закону України “Про загальну середню освіту”, Концепції загальної середньої освіти, Державного стандарту початкової загальної освіти в сучасній початковій школі відбувається системне оновлення змісту та перехід на нову структуру навчання.

У законі України “Про освіту” зазначено: “Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості й найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання піднесених моральних цінностей, формування громадян, готових до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій підставі інтелектуального,

творчого, культурного потенціалу народу” [2]. Тут слід нагадати про розроблену Л.С. Виготським тезу, що навчання тільки тоді є добрим, коли воно є творцем розвитку.

Гуманна особистість – це освічена, висококультурна сучасна людина. А гуманність передбачає найскладніший вид творчості у виявленні милосердя, чуйності, доброти. Педагогічні орієнтири виховання гуманної творчої особистості спрямовані на розвиток гуманних потреб. Творчу особистість можна виховати тільки в гуманному середовищі.

Проблема творчості знайшла достатнє висвітлення у працях Андреева В.І., Виготського Л.С., Кичук Н.В., Моляко В.О., Рибалко В.В., Сисоевої С.О. Так, на думку Кичук Н.В., Моляко В.О., Тавровецької Н.І. та ін. потреба в творчості – складна духовна потреба, і процеси, які проходять в суспільстві потребують творчої самовіддачі від кожної людини. Пробудження людини до творчості відкриває для неї шлях до розкриття індивідуальності, до реалізації своїх здібностей.

Зрозумілим є зв'язок процесу соціалізації з творчістю. Творчість – діяльність, результатом якої є створення матеріальних і духовних цінностей. Творчість передбачає наявність у особистості здібностей, мотивів, знань, умінь, завдяки яким створюється новий, оригінальний, унікальний продукт. Вивчення цих властивостей особистості виявило важливу роль уявлення, інтуїції, неусвідомлених компонентів розумової діяльності, а також потреби особистості в самоактуалізації, в розкритті і розширенні своїх творчих можливостей [6].

У сучасній педагогіці (психології) усе частіше і частіше ми зустрічаємось з поняттям соціалізації, причому використовується воно в різних значеннях. “Соціалізація” – процес засвоєння людським індивідом визначеної системи знань, норм і цінностей, які дозволяють йому функціонувати в якості повноправного члена суспільства. Соціалізація включає як соціально контролюючі процеси цілеспрямованого впливу на особистість (виховання), так і стихійні, спонтанні процеси, які впливають на її формування. Індивід, який виступає як об'єкт соціалізації, в той же час є суб'єктом суспільної активності, ініціатором і творцем нових, суспільних форм. Тому соціалізація тим успішніше, чим більш активна участь індивіда в творчо-перетворюючій суспільній діяльності, в ході якої долаються застарілі норми та навички. Людина – потенційний і свідомий творець, активний суб'єкт власного розвитку.

Метою нашої статті є розкриття сутності творчої особистості молодшого школяра як однієї з умов його соціалізації. Як відомо, процес соціалізації людини відбувається під впливом багатьох факторів, зокрема соціального середовища, як умови життя людей та продукту їхньої спільної діяльності, виховання, як процесу цілеспрямованого, свідомого і систематичного впливу суспільства на індивіда з метою формування в нього певних особистісних якостей, світогляду, рис характеру, фізичного розвитку та професійної підготовки, самовиховання та саморозвитку особи.

Результати аналізу відповідної літератури показують, що процес соціалізації умовно можна представити у вигляді таких складових [3, 4, 5]:

1. Стихійна соціалізація людини у взаємодії та під впливом об'єктивних обставин життя суспільства, зміст, характер та результати якої визначаються соціально-економічними та соціокультурними реаліями.

2. Відносно керована соціалізація, коли держава застосовує певні економічні, законодавчі, організаційні міри для розв'язання своїх завдань, які об'єктивно впливають на зміни можливостей та характеру розвитку, життєвого шляху тих або інших вікових груп (термін освіти, обов'язковий мінімум освіти та ін.).

3. Відносно соціально контрольована соціалізація (виховання), тобто планомірне створення суспільством та державою правових, організаційних, матеріальних та духовних умов для розвитку людини.

4. Самозміна людини, яка має просоціальний, асоціальний або антисоціальний вектор (самобудівництво, самовдосконалення, саморуйнування), відповідно до індивідуальних ресурсів та відповідно або всупереч об'єктивних умов життя [3].

Очевидно, що поняття “соціалізація” тісно переплітається з поняттями “виховання” та “розвиток особистості”.

Розвиток особистості визначається, як процес формування системної якості індивіда внаслідок його соціалізації, тобто засвоєння та відтворення культурних цінностей та соціальних норм, а також саморозвитку та самореалізації в тому суспільстві, в якому він живе. У найзагальнішому вигляді розвиток можна розглядати, як процес входження людини в нове соціальне середовище та інтеграцію в ньому. У випадку входження до відносно стабільної соціальної спільності та за сприятливих обставин, індивід проходить три фази особистісного становлення: адаптацію, яка передбачає засвоєння цінностей та норм, оволодіння відповідними засобами та формами діяльності, певне уподібнення до інших членів спільності; індивідуалізацію, що викликана загостренням протиріч між необхідністю “бути як усі”, та прагненням індивіда до максимальної персоналізації, пошуку засобів та способів утвердження своєї індивідуальності; інтеграцію, яка зумовлюється суперечністю між прагненням індивіда бути ідеально представленим своїми особливостями та відмінностями в суспільстві (персоналізація), з одного боку, і потребою спільності прийняти, схвалювати та заохочувати лише ті його індивідуальні особливості, що сприяють його розвитку як особистості, з іншого боку. Таким чином, поступово формується стійка структура особистості, закріплюються відповідні особистісні новоутворення, відбувається соціальний розвиток особистості через постійне повторення ситуацій адаптації (деадаптації), індивідуалізації (деіндивідуалізації), інтеграції (деінтеграції) при входженні індивіда до різних спільностей.

На ранніх стадіях існування будь-якого суспільства виховання та соціалізація синкретичні. Виокремлення виховання, набуття ним відносної самостійності відбулося на певному етапі розвитку суспільства, коли виникла необхідність у спеціальній діяльності задля підготовки підростаючих поколінь до життя в соціумі.

На наш погляд, виховання в широкому соціальному сенсі не можна ототожнювати з соціалізацією, а логіку їх відношень варто розглядати, як відношення частини та цілого. Виховання передбачає систему цілеспрямованих, формуючих впливів, взаємодій і взаємовідносин, з допомогою яких у індивіда формуються соціально бажані риси та властивості, тоді, як соціалізація включає як організовані, так і спонтанні, випадкові впливи всієї сукупності факторів суспільного буття, завдяки яким індивід долучається до культури та стає повноцінним членом того або іншого суспільства [3].

Таким чином, соціалізація обіймає всю чисельність впливів соціального середовища на особистість (стихийні та цілеспрямовані, формальні та неформальні, контрольовані і спонтанні), однак вона передбачає і реакції самої особистості на ці впливи. Такий своєрідний “внутрішній” план соціалізації виступає предметом розгляду в педагогіці. Адже, якщо вихователь намагається повчати, прищеплювати вихованцю ідеї, які не узгоджуються з особливостями його розвитку та конкретних умов життєдіяльності, не враховує його реакцій на ці впливи, то результативність виховання виявляється низькою.

Правомірно розглядати виховання як “відносно соціальноконтрольований процес розвитку людини у процесі її соціалізації” [4], беручи до уваги те, що розвиток – загальний процес становлення людини; соціалізація – розвиток, обумовлений конкретними соціальними умовами. Таким чином, виховання виступає одною з цілеспрямованих форм соціалізації, а врахування всієї сукупності соціальних впливів дозволяє зробити виховний процес більш ефективним.

Творча інтелектуальна діяльність молодшого школяра відповідно породжує нові знання, нерациональні вміння та навички, формує нову потрібнісно-емоційну сферу, яка до певної міри визначає наступну діяльність.

Отже, творчість можлива в будь-якій діяльності, але її вияв зумовлений багатьма факторами. Безперечно, здатність до творчості неоднакова у різних людей. Саме тому можна спостерігати такі парадоксальні явища, коли одні люди вносять творче начало в найбільш рутинну працю, а інші – рутинними способами здійснюють творчу за характером діяльність.

Найважливішим показником вияву творчого потенціалу особистості є створення нового – і не тільки в результаті праці, пізнавальної діяльності, але й у процесі, підходах, відношеннях, засобах, методах і т.д. У всій багатоманітності нового проявляється творчий потенціал особи. Справжнє багатство і різноманітність індивідуального потенціалу повністю залежать від активності особи по освоєнню і виробленню новоутворень [5].

Проблема творчої особистості належить до тих, які викликають значний дослідницький інтерес як у вітчизняній, так і зарубіжній педагогіці й школі. Творча особистість, творче мислення, творчість становлять найважливіші передумови і результати продуктивної діяльності учнів. Особистість творчої орієнтації здатна створювати і опановувати нововведення в будь-якій сфері людського життя.

Відродження нашого суспільства, його успішний розвиток на сучасному етапі значною мірою залежить від творчості та активності людей, тих умов, які створюються для розвитку кожної особистості. Саме тому в проєкті державної національної програми “Освіта” [1] визначається, що “головною метою загально-освітніх навчальних закладів є розвиток і формування соціально зрілої, працелюбної творчої особистості громадянина України, здатного до свідомого суспільного вибору та збагачення на цій основі інтелектуального, культурного і економічного потенціалу народу”.

У зв’язку з цим у середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладах всіх типів повинні створюватися сприятливі умови для розвитку здібностей, обдаровань, творчого мислення учнів, самовираження їх особистості в різних видах діяльності, розкриття нахилів. Вирішення цієї проблеми значною мірою залежить від учителя, творча педагогічна діяльність якого повинна бути спрямована на створення сприятливих умов для самореалізації особистості кожного школяра в процесі навчання.

Саме поняття “творчі здібності” має складну структуру. Дослідники (В.Андрєєв, І.Лернер, А.Лук, В.Моляко, Я.Пономарьов та ін.) виділяють його складові компоненти. В.Андрєєв вирізняє мотиваційні, інтелектуально-логічні, інтелектуально-евристичні та самоорганізаційні. Усі компоненти творчих здібностей тісно пов’язані між собою і в творчій діяльності відіграють певну роль. Але творчими, у вузькому значенні слова, є інтелектуально-евристичні здібності. Це передусім здатність генерувати ідеї, висувати гіпотези, фантазувати, асоціативно мислити, бачити суперечності, переносити знання і вміння в нові ситуації. Саме ця група творчих властивостей більшою мірою, ніж інші, бере участь у створенні нового творчого продукту.

Творчі здібності формуються протягом усього життя людини, проте в генезі її становлення існують оптимальні сенситивні вікові періоди її формування. Якщо говорити про шкільний вік, то саме молодший шкільний та молодший підлітковий є найсприятливішими для творчого розвитку дітей, їхніх здібностей до творчості.

Саме в цей період активно розвиваються уява, дар фантазувати, творчо мислити, помітно проявляється вміння спостерігати, порівнювати, критично оцінювати діяльність. Розбудові процеси, які відбуваються сьогодні в освіті, гостро поставили перед педагогами проблему диференціації навчально-виховного процесу з метою раннього виявлення та розвитку дитячої обдарованості.

Для дітей з високим рівнем розвитку загальних здібностей рекомендуються наступні напрямки роботи:

- визначення мотиваційної сфери і формування спрямованої пізнавальної мотивації і пізнавальних інтересів (сюди входить і профорієнтація, і складання життєвого плану, визначення пріоритетних цінностей різного масштабу);
- психокоррекційна і психопрофілактична робота зі зм’якшення соціально-психологічної дезадаптація обдарованої дитини (тут можливі як індивідуальні, так і групові методи);
- власне робота з розвитку здібностей, що дуже різноманітна і багатогранна (продуктивні творчі, пошукові заняття, навчання самостійної дослідницької діяльності), але обов’язково повинна спиратися на власні інтереси дитини.

Особливо обережно повинна проводитися робота з формування креативності як властивості особистості, оскільки це не відповідає життєвої доцільності.

Для того, щоб креативність сформувалася як глибинна особистісна властивість, формування повинне відбуватися під впливом умов середовища. Різноманітні методики розвитку креативності, що припускають локальний вплив (наприклад, різні збірники нестандартних – творчих – задач), звичайно стимулюють лише засвоєння деякої нової технології рішення. Вони несуть у собі недосконалість, через яку випробувані звичним для них способом адаптуються до вимог експериментатора і демонструють новий спосіб дії (і тоді їхнє поведження є знову скоріше відтворюючим, а не творчим). У цьому випадку креативність є чисто ситуативного характеру – реакція на зовнішні стосовно суб'єкта вимоги і привнесені ззовні проблеми. Таке креативне поведження має недостатню мотиваційну базу. Творчість можна визначити як якийсь вихід за межі заданого (наявної ситуації або наявних знань), а креативність як глибинна властивість виражається в оригінальному баченні проблеми. Тому необхідно здійснювати системний непрямий формуючий вплив, а такий вимозі відповідає вплив через визначений комплекс умов мікросередовища. Середовище, у якій креативність могла б актуалізуватися, має високий ступінь невизначеності і багатоваріантності (багатством можливостей). Невизначеність стимулює пошук власних орієнтирів, а не прийняття готових; багатоваріантність забезпечує можливість їхнього перебування. Крім того, таке середовище повинне містити зразки креативного поведження і його результати.

Таким чином, в основу теоретичного і технічного пошуків умов розвитку обдарованості дітей за основу ми взяли твердження гуманістичної педагогіки: з кожною дитиною необхідно працювати як з обдарованою, і тоді вона виявить навіть ті особистісні можливості, що були глибоко заховані. Творчі здібності формуються на протязі всього життя людини. Молодший шкільний вік є найсприятливішим сензитивним періодом формування їх становлення де основними умовами є створення педсередовища, особливо сімейного. Отже, виховання творчої особистості є необхідною умовою її соціалізації.

У перспективі нами передбачається подальше дослідження проблеми соціалізації, зокрема, вивчення механізмів, встановлення особливості взаємозв'язків соціалізації і виховання в сучасних умовах, відповідне їх дидактико-методичне забезпечення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Державна національна програма “Освіта” (України XXI століття) // Освіта. Грудень. – 1993. – № 44, 45, 46.
2. Закон України “Про освіту” // Освіта. – 1991. – 25 червня.
3. Литвиненко С.А. Адаптивно-розвивальна соціалізація і виховання в житті людини // Виховання і культура. – №1. – 2001. – С. 34–38.
4. Мудрик А.В. Социальная педагогика. – М., 1999.
5. Тавровецька Н.І. Умови формування творчого мислення молодшого школяра. Актуальні проблеми психологічної служби в системі освіти: Збірник наукових праць. – Херсон, Персей, 2001. – 224 с.
6. Педагогічний словник / За ред. М. Ярмаченка. – К., 2001.

УДК 378

О.О. Заболотська

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ “Я”-КОНЦЕПЦІЇ ЯК ФАКТОРА ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ

Зацікавленість індивідуальністю людини прослідковується вже в античних мислителів, та як самостійна проблема вона виникає лише у XVIII столітті. За своєю суттю проблема індивідуальності в науці почала ставитися в епоху Відродження, коли чітко